

VROUWENTALEN.

DOOR

ALBERTA J. PORTENGEN.

„Menschen lijken allen op elkander. Wat ook in hen moge verschillen, steeds blijft er een grond van gelijkheid, die bij nader toezien, wel verre van te verdwijnen, hoe langer hoe uitgebreider en dieper blijkt. En daarom is er ook in alle menselijke talen ter wereld, een groote en treffende overeenkomst.” Met deze woorden begint Van Ginneken zijn „Handboek der Nederlandsche taal” ¹⁾. Steunend op dezen „grond van gelijkheid”, zullen we ons hier in het onderwerp „Vrouwentalen” kunnen verdiepen, waarbij we n.l. overeenkomstige verschijnselen in talen, die in 't geheel niet onderling verwant zijn, zullen vergelijken. Tegenover die overeenkomst in de talen in het algemeen staat echter een groote verbrokkeling in elke taal op zichzelf. Elke taal immers bestaat uit verschillende groep-talen, gesproken door menschen, die met elkaar door de een of andere oorzaak meer overeenstemmen en meer samenhangen dan met anderen. Een en dezelfde persoon behoort dikwijls tot meer dan een taalgroep; die taalgroepen zijn in voortdurende beweging en oefenen onderling invloed op elkaar uit. De voornaamste groep-talen in het Nederlandsch worden door Van Ginneken op de volgende wijze ingedeeld ²⁾:

- 1°. *locale taalkringen*, die samenhangen met de woonplaats; dit zijn dus de dialecten.
- 2°. *familiale taalkringen*, die samenhangen met familie, sekse of leeftijd (b.v. de dreumestaal, de kindertaal, de jongens- en meisjes-taal, de studententaal, de oudere-menschentaal en de *vrouwentaal*).
- 3°. *sociale taalkringen*, die samenhangen met iemands positie, stand, vak, partij, enz.

De *vrouwentaal* rekent hij dus tot de familiale taalkringen en de oorzaak van 't ontstaan ervan schrijft hij in de eerste plaats toe aan verschillende psychische eigenschappen van de vrouw, o.a. een groo-

tere gevoeligheid³⁾). Deze uit zich op verschillende wijze, o.a. door een groot aantal „gevoelswoordjes”, die een man niet licht zou gebruiken, als *doddig, snoezig, beeldig, schattig, snuitig*, enz. Een groot deel der vrouwentaal zouden we echter ook wel een vaktaal van vrouwen kunnen noemen en dus tot de derde groep rekenen, evenals zeelieden-, visschers-, soldaten-, timmerliedentaal, enz. Immers voor de haar speciaal eigen bezigheden, vooral de keuken en het handwerken betreffende, heeft de vrouw haar eigen vaktermen. Want wat weet een man van 't verschil van bakken en braden, of van paneeren en smoren, of van den stik-, steel-, rijg-, of flanelsteek?

Daar de hiergenoemde een soort vrouwentaal is, wilde ik niet nalaten, er enkele woorden aan te wijden. Het is echter niet deze soort, die ik hier wilde behandelen, doch die, welke we in de ethnologische literatuur van tijd tot tijd aantreffen en over wier ontstaan men reeds zooveel heeft geschreven⁴⁾.

Bij verschillende z.g. „primitieven” komt een spoor van een afzonderlijke vrouwentaal voor. Hierbij moet men aan 't woord „taal” een zeer beperkte beteekenis hechten; beter zou 't eigenlijk zijn om te spreken van een afzonderlijk vrouwenvocabularium. Volledigheid is bij een onderwerp als dit moeilijk te bereiken. Zeker is, dat het gebruik van speciale vrouwenwoorden voorkomt in: Afrika, Madagascar, Australië, Micronesië, de Fidsji-eilanden, Japan, Suriname, en verscheiden andere deelen van Amerika⁵⁾. Ook in Broenei op Borneo bestaat dit gebruik⁶⁾; zelfs in Europa vindt men er sporen van, n.l. in 't Baskisch⁷⁾, waar men o.a. vier verschillende uitdrukkingen heeft voor: *ik ben*, n.l. indifferent, eerbiedig, met ml. onderwerp, met vr. onderwerp.

Het langst en best bekend is de vrouwentaal van de eiland-Karaïben in Midden-Amerika, speciaal op Dominica⁸⁾. Reeds in de 17de eeuw wordt er door een zekeren pater Breton melding van gemaakt. Hierop zullen we wat nader ingaan. De geschiedenis vertelt, dat Dominica bewoond werd door een stam der Arawaks, toen het veroverd werd door de Karaïben, die van Galibi-afkomst zijn. Bij deze eiland-Karaïben nu spreken de vrouwen een speciale taal. Ze kennen de mannentaal wel en gebruiken die, wanneer ze tot hen spreken, (volgens Rochefort zijn er ook afzonderlijke mannen-taalwoorden), maar onder elkaar bezigen ze alleen haar speciale taal, die de mannen wel verstaan, maar nooit zouden gebruiken, behalve wanneer ze haar woorden aanhalen. Er zijn ongeveer 400 op de 2 à 3000 woorden in de vrouwentaal verschillend van de andere, dat is. $\pm 20\%$ van den geheelen woordenschat.

In grammaticaal opzicht zijn de verschillen slechts zeer gering: in de eerste en tweede persoon enkelvoud en in de eerste persoon meervoud gebruikt de vrouwentaal afzonderlijke pronominale prae-fixen en ook heeft ze vier aparte persoonlijke voornaamwoorden, ter-

wijl er elf gemeenschappelijke en drie mannentaalwoorden zijn. Verder wordt de ontkenning in de mannentaal uitgedrukt door het suffix *pa*, in de vrouwentaal door het praefix *ma*. Overigens betreffen de verschillen het vocabularium. Nu is 't van belang om hierbij na te gaan, of men een verklaring kan vinden in verband met de etymologie van de woorden en met de begrippen, die omschreven worden. Lucien Adam heeft dit trachten te doen wat betreft de etymologie en zijn onderzoek zal ik hier volgen, hoewel ik het met zijn conclusie niet eens ben. Hij merkte in de eerste plaats op, dat het Arawaksch veel invloed op de algemeene taal, vooral op de grammatica gehad heeft. Verder onderzocht hij 't etymologisch verband van verscheiden woorden, hetgeen hem slechts bij een beperkt aantal lukte. Van den geheelen woordenschat wist hij slechts 79 woorden met Arawaksche te identificeeren, waarvan er 60 tot de vrouwentaal behooren. Van de 160 woorden, wier Galibi-afkomst voor hem vaststond, behooren er 110 tot de mannen-, 9 tot de vrouwen-, 36 tot de gemeenschappelijke taal. Hij vindt dit resultaat zeer bevredigend en trekt er zonder meer de conclusie uit, dat de mannentaal Galibi, de vrouwentaal Arawaksch van oorsprong is. Dit bevestigt dan ook volgens hem de meening van vele onderzoekers en ook van sommige Karaïben zelf, dat dezen de Arawaksche mannen hadden gedood en hun vrouwen tot zich hadden genomen. Die vrouwen zouden uit wraak hierover eeuw na eeuw een deel van haar taal hebben bewaard en aan haar dochters overgeleverd. Afgezien nog van 't onwaarschijnlijke van deze verklaring, schijnen Adams etymologische resultaten mij echter geenszins overtuigend. Aangenomen dat de Arawaksche afleiding van alle zestig vrouwenwoorden juist is, hetgeen nog in 't geheel niet vast staat (zoo zegt Stoll^o) b.v., dat 't slechts van één woord zeker is), dan nog is slechts 15 % van de vrouwenwoorden Arawaksch. Wat zou men op grond van zulke gegevens niet kunnen bewijzen!

En nu de begrippen, die omschreven worden. Lucien Adam noemt slechts de helft van de gevarieerde begrippen; die heb ik stuk voor stuk nagegaan, evenals de lijst van de Rochefort, om te zien, of daarin eenig systeem is te ontdekken. Ik geloof echter niet, dat dit 't geval is. 't Zijn woorden van allerlei soort:

Verwantschapsnamen: vader, moeder, grootvader, grootmoeder, zwager, oudere broer, jongere broer, oom, nicht, zoon, dochter, eerstgeborene.

Namen van menschen: vrouw, mensch, neger, vriend, vijand, niemand.

Plaatsaanduidingen: midden, binnen.

Namen van lichaamsdeelen: hoofd, gezicht, haar, oog, keel, tand, bloed, hart, hand, vuist, voet, dij, been, borst, schouders, ingewanden, uitwerpselen, urine, ml. geslachtsdeel.

Tijds aanduidingen: 't is dag, 't is middag, 'gisteren, eergisteren, morgen, later.

Namen van planten: tabak, kool, Turksche tarwe, cassave, peper, katoen, maniokmeel, kruiden, kalebas.

Namen van hemellichamen en natuurverschijnselen: zon, maan, ster, regen, wind, zee.

Adjectiva: groot, breed, hard, goed, kaal, gek, gierig, mager, wit.

Verschillende substantiva: koorts, vogel, mannetje, wijffe, vleesch, vergif, bed, bijl, boog, fluit, ceintuur, hangmat, eiland, asch, tuin, oorlog, sap, naam, roeiriem, stank, hut, rookhut, prauw, draagkorf, vischhaak, zetel, geest, goede geest, vreugde, arbeid, schors.

Verba: leven, gaan, naderen, weggaan, komen, terugkomen, ten oorlog gaan, terug laten komen, splijten, wonen, trekken, veranderen, berooven, dansen, snijden, slapen, weenen, drinken, eten, honger hebben, genezen, stinken, zien, hooren, voelen, spreken, liegen, vragen, liefhebben, antwoorden, verliezen, vallen, trouwen, toonen, maken, dooden, dronken zijn, bang zijn, vrucht dragen, baren, in de zon drogen, wortels hebben, roeien, dood zijn.

De meeste andere vrouwentalen zijn minder uitgebreid. Sommige hebben de oudere taalvormen meer gehandhaafd dan de mannen; bij andere zijn er weer andere kleine verschillen, b.v. bij de Caraya in Brazilië, waar de vrouwen overal, waar twee klinkers op elkaar volgen, een *k* invoegen, terwijl de begin-*k* der vrouwen bij de mannen wegvalt; b.v. regen = vrouwentaal *biku*; mannentaal *biu*¹⁰⁾.

Met verscheiden vrouwentalen in Afrika is het eenigszins anders gesteld. Terwijl de Karaïbische een onveranderlijk vocabularium heeft, is de wisseltaal daar veranderlijk. Voor een Kaffervrouw zijn de namen van haar echtgenoot, zwagers, schoonvader, ja van alle oudere verwanten van haar man taboe en verder alle woorden, die ook slechts een syllabe met een dezer namen gemeen hebben. Vandaar dat zij tal van woorden door andere moet vervangen. Zoo wenen de vrouwen er langzamerhand aan, in plaats van de gewone, omschrijvende woorden te gebruiken. Bij de Zoeloes heet die vrouwentaal *Ukuteta Kwabafazi*¹¹⁾, bij de Xosakaffers *Uku hlonipa*¹²⁾. Bij de Sotho's en Basuto's¹³⁾ heeft deze gewoonte zich zoo uitgebreid, dat men van een afzonderlijk vrouwendialekt kan spreken; soms weten de mannen zelfs niet, hoe de vrouwen het een of ander noemen. Bij de Wasuaheli's in Oost-Afrika¹⁴⁾ bestaat een vrouwentaal, Kike geheeten, waarmee men tegenover Europeanen erg geheimzinnig is. Bij verscheiden andere stammen in Afrika komen nog dergelijke vrouwentalen voor, waarbij men soms de oorzaak wel in naamtaboe kan zoeken, doch het verder nog niet precies weet.

Op geheel andere plaatsen der wereld, o.a. bij de Kirgiezen bestaat eveneens een dergelijk naamtaboe. Zoo vertelt Vambéry b.v. van een

Kirgies, die vijf zoons had, die *Meer, Riet, Wolf, Schaap* en *Mes* heetten. Op een keer kwam de vrouw van Mes thuis en vertelde: daar bij het *glanzende* (meer) in 't *wankele* (riet) eet een *roofdier* (wolf) het *blatende* (schaap), want de namen harer vier zwagers mocht ze niet uitspreken ¹⁶).

Ik ben er me wel van bewust, dat het overzicht van de vrouwen-talen, dat in deze weinige bladzijden gegeven is, verre van volledig is. Volledigheid is het echter niet in de eerste plaats, wat hier noodig is, en de plaatsruimte en bovenal het vele, dat op dit gebied nog niet bekend is, men denke maar aan de vrouwen-talen in Afrika, maken volledigheid in dezen ook tot een onmogelijkheid. Het lijkt me dan ook gewenscht, nu we dit verschijnsel toch eenigermate hebben leeren kennen, ons verder met de beantwoording van de volgende vragen bezig te houden:

1°. komen al die verschillende vrouwen-talen overeen?

2°. wat is de oorzaak van hun ontstaan?

De eerste vraag moet tweeledig beantwoord worden:

Ze komen in zooverre overeen, dat ze dezelfde middelen gebruiken om eigen woorden te vormen, n.l.:

omschrijving, zooals onze taal die b.v. kent in 't woord *overlijden*, letterlijk *heengaan*, voor sterven;

ontleening aan vreemde talen;

archaïsmen;

verminking [soms schijnt juist de vrouwen-taal de oude vorm en de mannentaal de verminkte of verkorte te hebben].

Dit deelen ze echter met alle andere „Sondersprachen”.

En wat de begrippen aangaat, die hun eigen termen hebben, deze zijn niet overal dezelfde; ja, ook hun aantal is in verschillende talen ongelijk. In het algemeen kan men echter wel zeggen, dat verwantschapsnamen er bijna altijd bij zijn.

En nu de oorzaken? Hierbij moeten we oppassen voor generaliseeren, al is het, dunkt me, zeer waarschijnlijk, dat ze gedeeltelijk wel overeenkomen. Verder moeten we er ons ook voor wachten om ons al te zeer te beperken en door uitsluitend aandacht aan de vrouwen-taal te wijden, de zaken uit hun verband te rukken, hetgeen sommige bestudeerders van dit onderwerp m.i. teveel hebben gedaan. Ik zal nu de verschillende verklaringen, die er gegeven zijn, noemen en meteen bespreken ¹⁷).

I. *De Historische verklaring*, dat de mannen en vrouwen oorspronkelijk van verschillenden stam zijn en dus verschillende talen spraken; de zoons namen dan de taal hunner vaders, de dochters die harer moeders over. Bij de Karaïben speciaal scheen deze verklaring prachtig op te gaan en zij zelf geloofden er, zooals we reeds zagen, ook in. Deze theorie is in het geheel niet nieuw. De oude Grieksche

historieschrijver Herodotus¹⁷⁾ gaf reeds een overeenkomstige verklaring voor de gebruiken van de Grieksche kolonisten bij Milete, waar de vrouwen nooit de namen harer mannen uitspraken en niet samen met hen aten, uit wraak omdat de Ioniërs, die uit Griekenland kwamen en zich aan de Kleinaziatische kust vestigden, de mannelijke Cariërs hadden gedood en met de vrouwen waren getrouwd. Wat een wonderlijke vastheid van principe, dat die vrouwen aan deze uiting van haat niet alleen zelf vasthielden, maar die ook aan haar dochters, kleindochters, enz. wisten te leeren, en niet aan haar zoons! Zulk een taaië haatdragendheid lijkt mij niet waarschijnlijk.

II. *De sociale verklaring*, die slechts betrekking kan hebben op een zeer beperkt aantal woorden, doch die toch niet valt weg te cijferen; deze is dezelfde als die van de Nederlandsche vrouwentaal. We weten welk een strenge arbeidsdifferentiatie er bij de primitieven tusschen man en vrouw bestaat; natuurlijk dat dit in de vaktermen blijkt. Bij de Karaïbische vrouwenwoorden vonden we er echter niet veel, die hiertoe waren te rekenen.

III. *De familiale verklaring*. Niet ver hier vandaan staat de verklaring voor de verschillen in verwantschapsaanduidingen. Algemeen bekend is het, hoe veel minder de primitief in staat is tot 't maken van abstracties; hoe hij dikwijls meer 't verschil dan de overeenkomst ziet. En evenals er nu verscheiden talen zijn, die geen samenvattend woord voor dier of boom hebben, maar wel een naam voor elke afzonderlijke soort daarvan, evenzoo vinden zij het iets geheel verschillends, of men spreekt over vader of moeder, oom of tante, zuster of broer van een vrouw of een man. Velen kennen immers zelfs geen woord voor „broer”, maar alleen voor „ouderen broer” en „jongeren broer”. Ook maken b.v. de Romeinen een verschil tusschen een oom van vaders- of van moederszijde. Men kan het b.v. ook heel iets verschillends vinden, of een man of een vrouw *ik* zegt, hetgeen o.a. in de taal der Tenggereezen blijkt.

IV. *Psychologische verklaring*. Net als kinderen hebben de vrouwen uit een soort „Spieltrieb” de neiging, om dingen te zeggen, die voor anderen niet duidelijk zijn. Zoo bestond vroeger in Amsterdam onder kinderen de „papertjes-, peepertjes-, piepertjes-taal” en iets dergelijks vindt men bijna overal. Dan zou 't dus oorspronkelijk een streven naar geheimzinnigheid zijn. Bij de Karaïben o.a. is die geheimzinnigheid dan toch geheel verloren gegaan, want de mannen kennen daar de vrouwentaal best.

V. *Religieus-animistische verklaring*. In allerlei gevallen is het gevaarlijk om bepaalde namen uit te spreken, speciaal voor vrouwen die van haar aangetrouwde verwanten, en tevens woorden, die daar geheel of gedeeltelijk eensluidend mee zijn. Daarvoor krijgt men dus wisseltermen. Volgens Crawley zijn zelfs alle betrekkingen tusschen de geslachten gevaarlijk en moet men daarbij allerlei taboe-bepalingen

in acht nemen, waarvan het gebruiken van afzonderlijke woorden er één is.

VI. *Psycho-analytische verklaring.* Deze valt m.i. gedeeltelijk met de vorige verklaringen samen, maar de psycho-analisten zien er zelf nog verschillen in¹⁸). De afzonderlijke vrouwenwoorden zijn in twee rubrieken te verdeelen:

1°. die, welke het gevolg zijn van naamtaboe, dat vooral bestaat tusschen de vrouw en haar aangetrouwde mannelijke verwanten, ter vermindering van een gevreesden, gevaarlijken, naderen omgang tusschen hen.

2°. de namen van allerlei lichaamsdeelen en dingen, die daarmee in verband staan, opdat de vrouwen daarover kunnen spreken, zonder dat de mannen hen begrijpen; iets, wat b.v. ook in een vriendinnenkring in Weenen 't geval was; deze groep woorden wordt nog uitgebreid met andere, die er in klank gedeeltelijk mee overeenkomen, omdat ze de herinnering aan de eerste opwekken. (Dit laatste berust alleen op een veronderstelling, omdat ook bij zenuwpatienten enkele woorden om die reden vermeden worden).

Ten slotte komen hier dan nog bij: vaktermen en typische vrouwenwoordjes, zooals wij die ook kennen.

Welke verklaring bevredigt ons nu 't meest? Daarvoor zullen we ze nog eens de revue moeten laten passeeren en ook nog een blik werpen op verschijnselen buiten dit enge gebied van de vrouwentalen. Immers ze staan niet op zichzelf. Aan den eenen kant gaan ze vergezeld van een groot aantal andere taboebepalingen bij den omgang tusschen mannen en vrouwen; aan den anderen kant bestaan er nog verscheiden andere „Sondersprachen”, waarmee ze veel overeenkomst hebben. Natuurlijk moeten ze ook hiermee vergeleken worden. Dan komen we tot deze conclusie:

I. De historische verklaring kunnen we wel heelemaal verwerpen.

II. Die van de arbeidsdifferentiatie kan 't gebruik van enkele speciale woorden verklaren, doch maar van weinige, en in 't geheel niet van die woorden, waarvoor ook in de mannentaal termen bestaan.

III. De nauwkeuriger onderscheiding van familiebetrekkingen en dergelijke, kan 't gebruik van afzonderlijke verwantschapsnamen en voornaamwoorden verklaren, maar meer ook niet. Resten ons dus nog de vele andere uitdrukkingen.

IV. Zeer zeker kan een neiging tot geheimzinnigheid hierbij een rol spelen, hetzij die voortkomt uit gewone „spielerei” zooals bij kinderen, hetzij die volgens de psycho-analytische theorie het gevolg is van den lust om geheimzinnige gesprekken te voeren over sexueele onderwerpen, zooals dat bij de Wienerinnen 't geval was. Dit laatste is echter een veronderstelling, die niet door eenig bewijs gedekt wordt,

behalve dat misschien de geheime taal der Suaheli-vrouwen in Afrika die bedoeling heeft. Het lijkt me niet wetenschappelijk om alleen op zulke losse gronden tot een conclusie te komen. Maar, zeggen de volgelingen van Freud, waarom anders juist die geheimzinnigheid tusschen mannen en vrouwen? Dat is, dunkt me, niet moeilijk te beantwoorden: omdat er zoo'n groote afscheiding tusschen mannen en vrouwen bij de primitieven is. En het is niet de eenige geheime taal; dieven en leden van geheime genootschappen hebben er b.v. ook een. Bovendien zijn verscheiden vrouwentalen in 't geheel niet geheim, maar best bekend bij de mannen. Zoo rest ons dan de verklaring, die ik, in navolging van Flora Kraus, de religieus-animistische noemde en die vooral door Crawley op den voorgrond is gesteld. Het andere deel der psycho-analytische verklaring is daarmee wel in overeenstemming te brengen.

De primitieven achten zich in allerlei omstandigheden omgeven door gevaren, die wij niet zien. Daarom moeten ze voorzichtig zijn en allerlei taboebepalingen in acht nemen. Ook zou het 't beste zijn, daarbij geheel te zwijgen; spreken kan immers altijd iets gevaarlijks zijn, daar het woord niet iets willekeurigs is, maar een zeer belangrijk deel van wie of wat er door aangeduid wordt. Veel voorbeelden kan ik daar hier niet van aanhalen. Ik herinner U slechts aan den eerbied, dien men heeft voor een regel uit den Arabischen Koran, uit den Koptischen Bijbel, enz., zelfs wanneer men die talen zelf niet verstaat. En wat namen betreft, algemeen bekend is 't geloof, dat de primitieven hebben in de waarheid van het gezegde: „Als je van den duivel spreekt, trap je op zijn staart” en dat men de namen van gevaarlijke dieren, ziekten, vorsten, overledenen, familieleden, enz. vermijdt, gedeeltelijk uit vrees voor hun komst, gedeeltelijk uit andere overwegingen (o.a. dat men iemand in gevaar brengt door zijn naam uit te spreken of openbaar te maken). Hoevelen hebben ook niet een geheimen naam (Egyptische koning) en bij hoeveel stammen, vooral ook in Ned.-Indië, zijn de namen van verwanten niet taboe! ²⁹⁾

Daar het toch wel eens noodzakelijk kan zijn om te spreken, of om iemand te noemen, heeft men een middel moeten zoeken, om dit te doen zonder gevaar, en dat heeft men gevonden in de „wisseltaal”. Op de meest verschillende plaatsen der wereld komen in bepaalde gevaarlijke omstandigheden van die wisseltaal voor, ook bij die volken, die een aparte vrouwentaal hebben. Zoo vindt men: ²⁶⁾

Een oorlogstaal (o.a. bij de Karaïben en deze is toch zeker niet te verklaren door exogamie of iets dergelijks),
 een oogsttaal,
 een visscherstaal,
 een jagerstaal (ook den oorsprong van onze jagerstaal zou ik in deze richting willen zoeken, daar deze niet een geheime taal is en ook verschilt van de eigenlijke vaktalen),

een kamferzoekerstaal,
 een tingraverstaal,
 een priesterstaal,
 een hooge taal (zooals in 't Javaansch),
 een taal van leden van geheime genootschappen (Deze is slechts gedeeltelijk hiertoe te rekenen).

Den oorsprong van al deze talen en ook van de vrouwentaal moeten we, dunkt me, in dezelfde richting zoeken. In alle omstandigheden, waarin men deze talen gebruikt, verkeert men in een toestand van buitengewoon gevaar. Bij oorlog staat 't heil van den heelen stam op 't spel; bij oogst, jacht en visscherij ook, want als deze mislukken, komt er hongersnood. Ook de omgang met de goden is altijd iets gevaarlijks, dus daarbij moeten speciale voorzorgen genomen worden; bij dien met vorsten eveneens, men denke maar aan de talrijke taboe-bepalingen, waaraan de vorst zich heeft te houden in zijn relatie met anderen. En nu de vrouwentaal? Ook bij den omgang tusschen man en vrouw zijn een groot aantal taboes in acht te nemen, waarvan men voorbeelden te over bij Frazer en Crawley kan vinden. Bij de Zoeloes loopen man en vrouw nooit samen en mogen de vrouwen 't vee zelfs niet aanraken. Zoowel bij de Kaffa's in Oost-Afrika als op de Fidsj-eilanden mogen man en vrouw elkaar slechts in 't geheim ontmoeten. Op Tahiti is het hoofd van een man taboe voor zijn vrouw en dochters; zelfs de voorwerpen, die met dat hoofd in contact zijn geweest, mogen zij niet aanraken. Een Hindoevrouw mag de mannenvertrekken nooit betreden. Op de meest verschillende plaatsen der wereld zijn mannenclubhuizen, waar de mannen grootendeels wonen en die taboe zijn voor de vrouwen. Herhaaldelijk is 't dezen ook verboden aan de godsdienstoefeningen deel te nemen, of samen met de mannen te eten. Wordt de afscheiding tusschen man en vrouw tijdelijk opgeheven, zooals bij de huwelijks-sluiting, dan hebben er allerlei formaliteiten plaats, waarvan onze feestelijkheden, diners, enz. de overblijfselen zijn, om de gevaren, die uit de schending van 't taboe voortvloeien, te elimineeren.

En wat is natuurlijker dan dat de vrouw, wanneer ze zich zoo op een afstand van den man moet houden, zijn gezelschap en aanraking in allerlei omstandigheden zoozeer moet vermijden, ook zijn naam niet mag uitspreken en soms zelfs in alle opzichten zoo van hem moet verschillen, in haar uiterlijk, in haar bezigheden en gewoonten, dat ze ook een andere taal moet gebruiken? Dat ze dit, op Dominica althans, alleen moeten doen, wanneer ze onder elkaar spreken en niet, wanneer ze zich tot de mannen richten, komt me wel eigenaardig voor; doch eigenlijk weten we ook maar heel weinig van de heele ontwikkeling van dit gebruik, en zou er misschien wel een verklaring voor te vinden zijn, wanneer onze kennis grooter was, want van de voorgeschiedenis is ons toch eigenlijk niets bekend, ook niet van die der Karaïbische

talen, en zelfs zijn de Afrikaansche vrouwentalen nog grootendeels geheim voor buitenstaanders.

Tot slot nog de volgende merkwaardigheid:

Frazer²¹⁾ komt met een allereigenaardigste veronderstelling, die mij *hoogst onwaarschijnlijk* lijkt, maar toch wel *vermeldenswaard*. Hij sluit zich aan bij diegenen, die de oorzaak der Amerikaansche vrouwentalen zoeken in 't dooden der mannen en onderwerpen der vrouwen door een overwinnenden stam. Het bestaan daarnaast van een afzonderlijke oorlogstaal noemt hij wel, maar verklaart hij niet. Doch nu gaat hij verder. Soms komt 't voor, dat de talen geheel verschillend zijn, maar soms ook spreken ze elk een dialect van dezelfde taal, waarbij de verschillen meer betrekking hebben op den vorm der woorden dan op hun woordenschat en b.v. bestaan in verschillende verbuiging. Dit zou, volgens Frazer dus, de oorsprong van het grammatisch geslacht kunnen zijn bij een vermenging der beide talen na afschaffing der exogamie. Ook is exogamie niet eens noodzakelijk, maar men kan 't in een bepaald stadium van ontwikkeling noodig vinden, dat de mannen anders spreken dan de vrouwen. B.v. mannentaal equus—paard, terrus—aarde; vrouwentaal equa—paard, terra—aarde. Oorspronkelijk duidde dus 't grammaticaal geslacht 't geslacht van den spreker aan, was 't subjectief; later werd 't objectief en duidde het 't geslacht aan van datgene, waarover gesproken werd. M.i. is dit een alleronwaarschijnlijkste theorie.

AANTEKENINGEN.

¹⁾ Dr. Jac. van Ginneken S.J., Handboek der Nederlandsche Taal I. Nijmegen 1913, blz. 1.

²⁾ Idem blz. 11.

³⁾ Idem blz. 520.

⁴⁾ Het zou onmogelijk zijn hier een volledige literatuurlijst te geven; deze zou bladzijden vullen. Men zie o.a.:

E. Crawley M.A., *The Mystic Rose. A Study of primitive Marriage*. London 1902, pag. 46.

J. G. Frazer, *The Golden Bough. A Study in Magic and Religion*. Third Edition, Part II. London 1911. Passim.

Cleve, Ueber die Frauensprache. *Zeitschrift für Ethnologie*, XXXVI, 1904, S. 460.

Kropf, *Das Volk der Xosa-Kaffern*. Berlin 1889, S. 150.

M. Maurice Delafosse, Langage secret et langage conventionnel dans l'Afrique noire, *L'Anthropologie*, XXXII, 1922, p. 83.

R. Lasch, Ueber Sondersprachen und ihre Entstehung. *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien*, XXXVII, 1907.

⁵⁾ Vgl. E. Crawley M. A. t. a. p.

Crawley, *Sexual Taboo*. *The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, XXIV, 1895.

A. J. Portengen, *De Oudgermaansche Dichtertaal in haar Ethnologisch verband*. Leiden 1915, blz. 102.

⁶⁾ Spenser St. John, *Life in the forests of the far East*. London 1862.

⁷⁾ R. de la Grasserie, *Des Parlers des différentes classes sociales*. Paris 1909.

⁸⁾ *Lucien Adam*, Du Parler des Hommes et du Parler des Femmes dans la langue caraïbe. Paris 1879.

Dr. S. Sapper, Mittelamerikanische Caraïben. Internationales Archiv für Ethnographie, X, 1897.

D. Charles de Rochefort, Natuurlijke en zedelijke Historie van d'Eylanden van Amerika. Rotterdam 1662.

⁹⁾ *O. Stoll*, Zur Ethnographie der Republik Guatemala. Zürich 1884, S. 31.

¹⁰⁾ *P. Ehrenreich*, Die Sprache der Caraya. Zeitschrift für Ethnologie, 1894.

¹¹⁾ *Mac Lean*, Kafir Laws and Customs, p. 95.

¹²⁾ *Kropf*, t. a. p.

¹³⁾ *Cleve*, t. a. p.

¹⁴⁾ *Cleve*, t. a. p.

¹⁵⁾ Vgl. *Flora Kraus*, Die Frauensprache bei den primitiven Völkern. Imago X, 1924, S. 299.

¹⁶⁾ De namen dezer verklaringen ontleen ik grootendeels aan *Flora Kraus*, t. a. p.

¹⁷⁾ *Herodotus*, Historiarum libri IX. Ed. H. R. Dietsch, 1899, I 146.

¹⁸⁾ Vgl. *Flora Kraus*, t. a. p.

¹⁹⁾ Vgl. *A. J. Portengen*, t. a. p. blz. 93 en vlg.

²⁰⁾ Voorbeelden van en literatuur over deze speciale talen bij *A. J. Portengen* t. a. p. blz. 118—128, blz. 105—107.

²¹⁾ *J. G. Frazer*, Suggestion as to the Origin of Gender in Language. The fortnightly Review, Jan. 1900.

J. G. Frazer, Man's Language and Woman's Language. Man 1901.